
ІВАН ОГІЄНКО — МОВОЗНАВЕЦЬ

УДК 811.161.2 (092)

Василь Лизанчук, Мирослава Лубкович

Львівський національний університет імені Івана Франка

«... ОД БОГА І ГОЛОС ТОЙ І ТІ СЛОВА ІДУТЬ МЕЖ ЛЮДИ!»

Осмилено складні суспільно-політичні процеси відродження, утвердження української мови в Україні як державної, у коментарях студентів схарактеризовано працю Івана Огієнка «Наука про рідномовні обов'язки».

Ключові слова і словосполучення: рідна мова, культура, духовність, нація, соборна літературна мова, патріотизм, національна свідомість, державна політика.

Усьому світові відомі милозвучність і лагідність української мови. 1928 р. в Парижі відбувся міжнародний конкурс мов. На ньому знавці мали визначити, яка з мов світу наймилозвучніша. Зачитували тексти різними мовами. Прозвучали там і вірші Тараса Шевченка. Вирозність і мелодійність української мови належно оцінили члени журі. Серед чотирьох переможниць наша мова посіла третє місце, поступившись французькій та італійській і залишивши після себе мову фарсі (перську).

1934 р., також у Парижі, відбувся новий конкурс на мелодійність мови. Цього разу французька знову виявилася найкращою, друге здобула фарсі, а третє — знову українська мова. «І гадаю, — зазначив Михайло Курдюк, — коли б конкурс відбувався на нейтральній території, наша солов'їна мова увінчалася б лаврами найдостойнішої, бо французька, будьмо щирими, все ж дещо гугнява і не досить виразна, а попереду італійської та фарсі вона вже була. Відомо, що за граматичною досконалістю, виразністю звучання та мелодійністю нашої мові рівних у світі немає» [6].

З погляду здорового глузду не повинно виникати проблеми функціонування державної мови у будь-якій державі. У Росії державною мовою, природно, є російська, у Німеччині — німецька, у Польщі — польська, у Туреччині — турецька, у Франції — французька, у Японії

— японська... Однак у нас питання «бути чи не бути українській мові» означає «бути чи не бути Українській державі». Бо «хто не береже чести своєї рідної мови, той підкопує основи своєї нації» [8, с.15]. Ці слова Івана Огієнка із дуже важливої праці «Наука про рідномовні обов'язки», яка побачила світ на сторінках часопису «Рідна Мова» 1936 року, потім видана окремою книжечкою для масового поширення серед українського громадянства та шкільної молоді і перевидана доктором педагогічних наук Олександром Мороз у 2001 р., є актуальними й нині. Адже «рідна мова — це найважливіша основа, на ній зростає духовно й культурно кожен народ. У житті кожного народу рідна мова відіграє найголовнішу роль: рідна мова — то сила культури, а культура — сила народу, — наголошував Іван Огієнко. — Тому зрозуміло, чому всі культурні народи ставляться до своєї рідної мови з найбільшою святістю, з найчулішою опікою. Рідна мова глибоко пересікає наше духовне життя — приватне й державне. Давно вже стверджено, що тільки рідна мова приносить людині найбільше і найглибше особисте щастя, а державі — найсильніші патріотичні характери. Без добре виробленої рідної мови нема всенародної свідомості, без такої свідомості нема нації, а без свідомої нації — нема державности, як найвищої громадської організації, в якій вона отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку й виявлення» [8, с.12].

У федеральній цільовій програмі мовної політики Росії статус російської мови сформульовано так: «В системі освіти російська мова посідає особливе місце: в різних геополітичних, етно- і соціолінгвістичних умовах вона виступає як рідна мова російського народу, як державна мова Російської Федерації, як мова міжнародного спілкування» [7, с.80]. З 1 червня 2002 р. чинним став закон «Про громадянство Російської Федерації», у якому виписана жорстка вимога до тих, хто бажає стати громадянином Росії: це — обов'язкове знання російської мови та конституції країни, необхідність прожити в країні п'ять років від дня одержання посвідки на проживання.

Самостійна, вільна особа, її громадянський, державницький дух, всебічний моральний розвиток можливі лише у національно-культурному і високодуховному середовищі, за межами насильства, зневаги, асиміляції. Воля здійснюється у Духові, а Дух — у національному Слові, яке покликане слугувати насамперед порозумінню, злагоді, об'єднанню, ідентифікації української людності, розбудові та утвердженню суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової Української держави. Адже кожна держава з її економікою, фінансовою системою, політикою, ідеологією починається з національної мови, а отже, духовності, культури, національної моралі, самоідентифікації.

Мова завжди втілює своєрідність свого народу. «Мова — найважливіша частина нашої особистості, нашої поведінки, нашої думки, вона тіло цієї думки, визначає ступінь нашої свідомості, є своєрідним її мірилом, — підкреслює відомий мовознавець, доктор філологічних наук, професор Олександра Сербенська. — Мова якнайтісніше пов'язана з духовним світом, сферою почуттєвого, з «розумом серця» — і

усвідомлення того, що таке мова, як і за якими законами вона живе, що зберігає, а що руйнує її організм, яка її роль у житті людини і народу, виробляє здатність не піддаватися впливам середовища, якщо воно зтягує. І насамперед за мовною ознакою людина шукає собі подібних, або, як кажемо, ідентифікує себе» [10, с.15]. Отже, за мовним протистоянням в Україні стоїть питання її культурної та цивілізаційної орієнтації (Схід-Захід), і це добре розуміють політики, використовуючи проблему в своїх меркантильних, політичних цілях.

Важливо підкреслити: якщо ринкова економіка є двигуном західноєвропейської цивілізації, то державною формою її існування є національна держава. Мовиться про державні структури типу Швеції, Польщі, Франції, Німеччини, Чехії, Угорщини та ін., кордони яких більш-менш збігаються з етнічними землями титульної нації. Нормою для них є одна державна мова профільного (титульного) етносу. Перемога саме цієї моделі державного будівництва робить неминучою трансформацію України в національну державу європейського типу з ринковою економікою і єдиною державною (офіційною) мовою. В Україні ж склалася парадоксальна ситуація, коли українська мова де-юре має статус державної, загальнонаціональної, а де-факто з усіх усюд чути російську. Це дає підстави прибічникам двомовності в Україні, які виступають фактично за російську одномовність, наполягати, щоб російській мові в Україні було надано статус офіційної, тобто державної. На їхню думку, це нібито забезпечить стабільність і злагоду у суспільстві.

Насправді ж повноцінною Українська держава може бути тоді, коли синтезує національно-культурні, політичні, ідеологічні якості та компоненти на основі українського етносу. Зв'язок між націотворенням і державотворенням у Західній Європі був двобічний — один процес стимулював інший. Ідея нації як не тільки етнічної, а й політичної спільноти, яка творить державу, на основі волевиявлення усіх громадян країни, була закріплена юридично у «Декларації прав людини та громадянина», проголошеній у Франції 1789 р. Джерелом влади і права виступало все населення країни. «В такій державотворчій ролі стара етнічна спільнота почала перетворюватися на національну, або, якщо завгодно, етнос вступив у новий, вищий етап свого розвитку» [9, с.241]. Розчленування єдиного у своїй багатогранності процесу українського державотворення на окремі складові (спочатку, мовляв, розв'яжемо економічні проблеми, а потім візьмемося за культурно-духовні, освітні) або вилучення українського етнічного компонента, залишивши тільки політичний, чи ігнорування проблем функціонування української мови в Україні, на нашу думку, слід розглядати як підрив національної безпеки України.

З огляду на те, що мова є своєрідним синтезом усього національно-державницького, фокусом його бачення, то мовне питання виходить за безпосередньо лінгвістичні межі і набуває гострого політичного, соціального, ідеологічного характеру. Адже мова формує націю, нація буде державу, держава береже мову, бо мова — це константа держав-

ної самодостатності, самотності, самоцінності, оригінальності. Мова — це знаряддя думання, це мірило розуму. Мова для кожного народу — це нервова система державного організму. Якщо у людини хвора нервова система, то хвора й людина. Якщо в державі не функціонує мова титульного народу, то така держава хвора й приречена на втрату національних і духовних особливостей, соборності та незалежності.

Проблема відродження, утвердження, функціонування, розвитку української мови в Україні глибоко непокоїть, тривожить, хвилює студентів IV курсу факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка (спеціалізація «Журналістська робота на радіо»), які підготували коментарі-роздуми про золоті перли-вислови Івана Огієнка у книжці «Наука про рідномовні обов'язки». «Це не просто унікальна праця, а катехизис кожного українця» [8, с.49], — підкреслила доктор педагогічних наук Олександра Мороз. Цю працю І.Огієнка адресував вчителям і священикам, адвокатам і студентам — усім громадянам, кому не байдужа доля українського народу і його мови. У цьому «рідномовному катехизисі», як паспорті української мови, відроджено всі параметри нашого «Я» — національно-етнічні, соціально-культурні, духовно-етичні, вікові та професійні особливості.

Студенти — майбутні журналісти намагалися осмислити сутність рідномовних обов'язків, знання яких «сильно підносить національну свідомість, а вона — найкращий ґрунт для знання й розвитку соборної літературної мови» [8, с.13]. Запрошуємо читачів ознайомитися з деякими студентськими матеріалами.

Не цураймося української мови!

Мандрую вулицями Сімферополя, хочеться побачити його у всій красі. Сідаю у тролейбус за невідомим ще мені маршрутом, прошу у водія квиток за проїзд, але у відповідь бачу чомусь великі та здивовані очі жінки: «Девушка, я вас не понимаю!», — заявила вона, ніби натякаючи, що я повинна звернутися до неї російською. «Але чому?», — подумала я. Перші враження від поїздки по місту були просто «неперевершені», але це ще, на жаль, не весь «букет пахощів», які я відчула.

Підійшла до газетного кіоску, щоб придбати газету «Кримська світлиця», до речі, єдиний українськомовний тижневик Криму. Попросила ввічливо, але не одержала того, що просила. Газета лежала прямо перед моїм носом, а продавець відповіла, що її нема. Я здивовано вказала пальцем на видання, але жінка ніби не бачить газети, пропонує мені щось інше, мотивуючи це «інше» високим рейтингом серед місцевих видань. Це виглядає своєрідною антирекламою українських газет! І знову мене непокоїть: «Чому?»

Наша складна і трагічна історія, вочевидь, залишила чималий відбиток на ментальності Сходу, Півдня та Криму. Про долю нашого народу говорить мовознавець Микола Лесюк: «Мабуть, немає в світі такого народу, який би стільки років піддавався жорстокому гнітові. Впродовж багатьох років топтали і шматували його землю, принижу-

вали і вбивали його мову іноземці...». Особливо жорстоким до українців було ставлення московського режиму. Вилучали українські книжки, забороняли книгодрукування, відбувалося насадження російської мови. Цими діями російська політика готувала підґрунтя для ще суворішої кари — Валувеського циркуляру 1863 року, відомого, як заборона друкувати українською. Згодом дошкульним ударом був Емський указ 1876 року. Потім заборона друкувати книжки українською мовою для дітей...

Вся політика Москви була спрямована на перетворення українців у послухних російськомовних рабів. Це й було головною передумовою зросійщення Сходу, Півдня, Криму. Саме там російська мова поширювалася дуже швидко та витісняла українську. В єдиній українській гімназії м. Сімферополя українською мовою спілкуються лише під час занять, а після уроків діти розмовляють російською. І в реальності державна мова для них є лише засобом для побудови успішного майбутнього: вступити у ВНЗ та розуміти інших, тих, що українськомовні. За таким принципом навчаються деякі кримські школярі заможних та впливових батьків. Всі дорослі люди, які не вважають за потрібне спілкуватися українською, розуміють, що їхнім дітям необхідно знати українську мову, але чомусь не прищеплюють їм любові до цієї мови з дитинства, а лише вчать української, як другої, додаткової. Мабуть, і тут присутня неповага до державної української мови.

Поганий приклад для молоді показують найвищі посадові особи, які з телеекрану, по радіо промовляють російською. Лише одиниці з них спілкуються українською мовою. Правда, деякі депутати намагаються перед мікрофоном говорити державною, але не в усіх це добре виходить. А більшість народних обранців навіть не стараються розмовляти українською, і до того ж вимагають впровадження в Україні другої державної — російської. То якої поваги та любові чекати від пересічних людей до української мови, коли публічні люди та найвищі особи в суспільстві спонукають говорити так, як говорять вони, російською мовою. Це найбільший удар, який тільки можна завдати українській.

Нам нав'язують думку, що українська мова є лише державною мовою, а не тою, якою спілкуються українці. Таку ситуацію створюють насильно. Її точно схарактеризував Іван Дзюба: «З державною мовою в Україні людина ховається, наче злодій». Особливо прикро усвідомлювати те, що слова академіка зараз дуже правдиві. Можна навести чимало прикладів, коли до тебе людина говорить спочатку російською, а лише згодом промовляє українською, якщо її співрозмовник так спілкується. Чимало з нас не усвідомлює, що українська мова може за кілька десятиків років повністю зникнути у побутовій сфері. І ми перекреслимо всі ті важкі століття, протягом яких наші предки боролись за незалежність, за свою українську мову. Шкода, що ми не навчилися любити свою мову так, як любили вони.

Зросійщення наших громадян — це перший і дуже важкий симптом великої недуги, що може вплинути на цілісність та єдність Ук-

раїни. Бо всі ми — українці на заході, на сході, на півдні, в Криму. І що найважливіше, ми маємо почувати прив'язаність до свого, навчитися поважати та плекати українську мову. Якщо ми не навчимося любити та цінувати свою мову, то нас не поважатиме жоден народ і ми поставимо в його очах як невігласи, що не знають досконало свого важливого критерію державності.

Майбутнє твориться сьогодні, і творимо його ми. Дуже промовисті слова, та чи розуміють їх усі? Перебуваючи в місті Сімферополі, я зрозуміла, що люди, які проживають там, не те, що не спілкуються українською, а навіть зневажають ту невелику горстку людей, які спілкуються рідною мовою. Тому їм там, ой, як важко! Мені випала нагода поспілкуватися з чоловіком, який колись розмовляв рідною мовою, але згодом, коли переїхав до Сімферополя, то став російськомовним мешканцем України. І під час розмови я зрозуміла, що він не усвідомлює та не розуміє ситуації, яка склалася сьогодні. Чоловік не знає добре своєї мови, не використовує її в усному мовленні, надає перевагу чужій, російській.

Іван Огієнко сказав: *«Хто цурається рідної мови, той в саме серце раниць свій народ»*. Мова для будь-якого народу є серцевиною його життя. Кожен громадянин України хоче вільно почуватися у своїй країні. Але подумаймо про людей, які є українськомовними. Хіба повинні вони відчувати неповагу та навіть наругу над своєю мовою? Таких людей є чимало в кожному регіоні України. Навіть в Сімферополі я зустрічала таких молодих людей. Хлопці навчаються в вищому навчальному закладі з російською мовою викладання, але вони добре володіють українською, радо спілкувалися зі мною рідною їм мовою. Але значна частина населення міста Сімферополя не хоче розуміти їх. А бути в чужомовному середовищі українськомовним дуже непросто. Як каже Андрій Івашко, студент, кореспондент газети «Кримська світлиця», потрібно мати сталеві нерви, щоб витримати докори кожного, кому не подобається українська мова. Відрікшись від рідної української мови, кожен російськомовний наш громадянин завдає величезної душевної шкоди кожному українцю, а відтак і всьому нашому багатостраждальному народу.

Будь-яка чужомовна людина не має жодного морального права ганьбити мову народу, в країні якого проживає. Саме словосполучення «російськомовний українець» є дещо незрозумілим, незбагненим, не природнім. Як відомо, найчисленніша українська діаспора є в Росії. Там наші українці розмовляють російською. То чому в Україні ще ставлять питання про другу державну — російську? В Україні російська на інші національні меншини відповідно до закону «Про національні меншини» мають всі умови для свого розвитку. Чому зневажають мову титульної, корінної нації — українців?

У народі побутує така приказка: «Скільки мов ти знаєш, стільки раз ти людина». Але перш ніж вивчати іноземні мови, треба досконало знати свою рідну мову. Росіяни спілкуються російською, німці — німецькою, французи — французькою, а українці повинні спілкува-

тися українською. Якщо ми не турбуватимемося про своє, національне, то ніхто нам в цьому не допоможе.

Ірина Данилиха

Неоцінений скарб народу...

«Мова — то серце народу, гине мова — гине народ». Ці слова Іван Огієнко написав у книзі «Наука про рідномовні обов'язки» сімдесят років тому. Вважаю, що їхня актуальність вічна, бо у них сконцентрована думка про життєдайне серце народу, нації, держави.

Хоч страдницька доля судилась українській мові, та вона жила. Після занепаду Київської Русі вона все ж-таки залишалась державною за часів Великого Князівства Литовського. Нею написані «Судебник» великого князя Казимира Ягайла та «Литовський статут», документи про привілеї польської шляхти «Вислоцький статут». Польські королі — всі Ягайловичі — аж до Сигізмунда Августа — за свідченням польських істориків, говорили по-руськи, тобто українською, часом ліпше, ніж польською. У бібліотеках багатьох королів русько-українських книжок було більше, ніж польських. Це є свідченням того, що українська мова має глибоке коріння, переконливо стверджує Іван Огієнко у своїй праці «Нариси з історії української мови: системи українського правопису». Перебуваючи у IX столітті у Херсонесі, християнські просвітителі Кирило і Мефодій мали нагоду ознайомитись з «руським» письмом і написаними ним церковними книгами. Тобто, українська мова бере свої витоки не із занесеної македонської говірки, якими були написані тодішні болгарські книги, а із своєї народної мови та свого алфавіту (глаголиці).

Мова — це немов жива істота, у якої є голова, тулуб, руки і ноги. Але для того, щоб ця істота існувала, потрібне серце. Не маючи серця — людина не буде жити, не зможе дихати і розуміти, любити і ненавидіти. Людина живе доти, доки у грудях б'ється серце. Так живе і наша мова. Коли помирає одне покоління, народжується інше, але коли перестає існувати мова, навіть тисячі поколінь безсилі зупинити смерть народу.

Протягом тисячоліть український народ творив і плекав свою мову, а вона допомагала йому зберегтись. Народ творив мову через своїх героїв, які її возвеличували. Ще з дитинства припали до душі слова: «Мова наша, слово наше, хто вас забуває, той у грудях не серденько, тільки камінь має». Нині, ми живемо у незалежній державі, але питання збереження української мови постало на весь зріст. Досить часто на Сході, Півдні, у Криму чимало політиків нав'язує думку про потребу надати в Україні статус другої державної мови російській мові. Це не лише хибна, а й згубна позиція щодо функціонування української мови.

Нещодавно у газеті «Високий Замок» прочитала таку фразу: «Це не порнографія, а українська мова». Такими словами захистив українську мову донецчанин Юрій Литвин. Він навіть не підозрював, чого коштуватиме йому спроба довести, що жителі Донбасу — не

бидло, яким можна маніпулювати у політичних інтрижках прибічників В.Януковича, а українська мова не порнографія, як її називають до-нецькі українофоби. Пан Юрій не скликав мітингів, не оббивав чиновницьких порогів, щоб довести, що й на Донбасі він має право бути українцем. Він повернувся до української мови, почав нею спілкуватись. Усі дебати про українську мову і її розуміння на молокозаводі зводились до одного — не дати Юрію Литвину спілкуватись рідною мовою. Його переконували у тому, що решта персоналу не може зрозуміти його дивної мови. Так вважала лише тамтешня «еліта». Працівники цеху чудово розуміють українську, а на запитання, чому не послуговуються нею у повсякденному житті — мовчать.

Дійшло до того, що через спілкування українською мовою в Україні можна позбутись зарплати, а згодом і роботи. Промосковські можновладці бояться, щоб українською заговорив весь зросійщений народ. І це лише один приклад, коли людина стала на захист мови, а такі випадки трапляються майже щодня, але чомусь замовчуються. Про них не пишуть у пресі, не розповідають по радіо і не показують по телевізору. Мабуть, і тому, що у багатьох ЗМІ працюють журналісти, у яких відсутній державницький підхід до висвітлення життя в Україні, у них низькі професійні стандарти.

Історія, про яку розповів Юрій Литвин, змусила мене замислитись над підбором кадрів у нашій державі. Якщо б державною мовою спілкувались службовці усіх рівнів, брали приклад з Президента Віктора Ющенка директори заводів і фабрик, фірм і об'єднань, керівники колективних підприємств, установ і навчальних закладів та інших підрозділів, то стрілка «державного компаса» змінилась б у бік національних інтересів. Тоді український дух запанує в усіх кряях, і доля людей, які є вірними патріотами нашої держави, і хочуть говорити українською мовою, не буде такою важкою і небезпечною.

Слушно підмітив професор Олександр Пономарів: «Треба створити такі умови, щоб українці повернулись в лоно рідної мови. Бо хоч як би вони відійшли від неї, все одно, вони не стануть ні росіянами, ні французами». І це справді так. Можливо, у нас ще не має клімату, який би змусив усіх говорити українською, але він обов'язково буде. Російська мова не стане державною, бо державна мова повинна бути тільки на етнічній території. В Україні нема етнічних російських земель, де б росіяни були корінним населенням. Вони приїхали до нас, стали жителями української землі, громадянами української держави, то, без сумніву, повинні поважати, шанувати все українське, володіти і спілкуватися на службі українською мовою, а вдома якою хочуть, то їх приватна справа. «У нас, на території України, всі володіють українською мовою: одні активно, інші пасивно», — наголошує О.Пonomарів. Тож потрібно державним структурам створювати умови, щоби всі громадяни України активно володіли українською мовою, не потурали суржикові Верки Сердючки та новоявленим тарапунькам.

«Сьогодні порушувати питання про двомовність в Україні аморально», — говорить академік Академії педагогічних наук, заслуже-

ний діяч науки і техніки України П.Таланчук. Нормальним є те, що в межах своєї спільноти люди можуть говорити найбільш прийнятною мовою, але не закладати міни для знищення української мови.

Важливе місце у формуванні поваги до української мови займають засоби масової інформації. На жаль, досі у державі не створено українського інформаційного простору. Україна заповнена російськомовною продукцією на телебаченні, радіо, у книжкових магазинах. Така ситуація влаштовує багатьох урядовців, депутатів Верховної Ради з фракції Партії регіонів, комуністів, соціалістів. Вони виступають російською мовою, а частіше «суржигом». Великий педагог Костянтин Ушинський писав: «Доки жива мова народна в устах народу, — доти живий народ». Саме тому українська мова не може померти, бо вона живе в устах народу. Нею звучить понад 300 тисяч пісень, нею спілкуються пересічні жителі також на Сході, Півдні. Вона жива і її не потрібно хоронити. Немає мов кращих, чи гірших. Всі вони специфічні і неповторні. Немає серед них і «провінційних», «хуторянських», «сільських» чи «міських». Є мова народу, мова держави, яку треба поважати. «Сьогодні, як ніколи потрібен захист української мови як державної, як штандарту нашої державності», — наголошує академік П.Таланчук.

Можливо, ті українці, які ще не заговорили рідною мовою, просто не почули у своєму серці дзвіночка духу предків, а він обов'язково забринить мелосом патріотизму. Згадую слова В.Яворівського: «Буде мова — буде держава, без української мови не буде української держави». А у нас є і мова, і держава. І ми бачимо на прикладі багатьох мешканців Донбасу зростання, утвердження у них українськості, але їм потрібно допомагати, підтримувати у їхніх діяннях, розвінчувати аморальних керівників, які їдять український хліб і зневажають українську мову.

Українська мова — це оберіг нації. Народ може з об'єктивних чи суб'єктивних причин змінити місце мешкання, свою назву, втратити державність, але залишитись народом, поки живе його оберіг — рідна мова. Де б ми не були, ми завжди хочемо повернутись до рідної домівки, до рідної коліски, туди, де ми народились і сказали перше слово українською мовою. Недарма українці, які з різних причин перебувають на території інших держав, на інших континентах, зустрівши знайоме обличчя, одразу спілкуються українською, рідною для них мовою.

Українська мова — це Дух нації, а Дух — безсмертний.

Ольга Детюк

Бажання бути модним чи духовна убогість

Боляче про це писати, але треба об'єктивно оцінювати ситуацію: українське суспільство має страшну хворобу — нехтування рідною мовою. Зараз навіть посідіти спокійно в громадському місці не можна, бо звідусіль чути «блатний», насичений суржигом і пересипаний гострим російським матом молодіжний жаргон. Тому під сумнів бе-

реться питання національної ідентичності українців. Однак ця проблема має тривалу історію. У свій час її ґрунтовно розглядав видатний мовознавець Іван Огієнко. Він вболівав за розвиток і функціонування української мови, зазначав, що доля української мови залежить від кожної людини зокрема і держави в цілому. Особливі надії І.Огієнко покладав на молодь. Він писав : *«Вся молодь мусить добре усвідомити собі, що її найперший обов'язок перед своїм народом — навчитися соборної літературної мови й вимови, і тим прищепити собі почуття національної єдності.»*

На жаль, сьогодні багато молодих людей не задумується над питанням національної ідеї, культури та мови. Їх бентежить тільки те, що про них скажуть у цьому аморальному суспільстві з деградованою культурою, їх цікавить тільки мода. Адже тепер вона править не лише світом одягу, манер, зачісок, а й світом мови. Молодь вживає такі модні слова, як жаргонізми та сленг, щоб якось виділитися, здатися особливими та сучасними. Саме тому мова у наш час для деякого стала просто ознакою стилю. Забудь свою мову, ляпай якісь безглузді слова, таким чином будь модним! Прислухаймося і занотуймо у записник усі незнайомі, беззмістовні і перекручені слова, які необхідні для «модного існування». Отож, записуйте: «діскацекса» — вона ж «дискотека» — місце відпочинку і танців; «понти» — поведінка, спрямована на те, щоб викликати повагу серед оточуючих; «ципляти» (українською — чіпляти) — знайомитися з особою протилежної статі. Непогоно, правда? Але це ще далеко не все. Решту «слів» відшукайте та спробуйте розшифрувати самі. І не дивуйтеся, якщо азбука Морзе порівняно з новоспеченими словами-перлами здасться вам дитячим ребусом.

І це я розповідаю не для того, щоб ви зрозуміли мову так званої модної молоді чи ще більше стали модними, а для того, щоб ми змогли, як Іван Франко «розповідати і пробуджувати сором у нащадків, якщо у них зосталась ще хоч крапля незіпсованої крові» — підкреслював Симон Петлюра.

Варто зазначити, що під мовно-модним впливом опинилися й інші країни. Наприклад, в американських підлітків модно зараз вживати слова-іспанізми, Європу, навпаки, поглинули американізми. У нашому ж лексиконі 70% становлять жаргонізми російськомовного походження, такі собі русизми, та 30% — англійськомовного, зрідка чуємо і польські, переважно на Західній Україні. Коли ж злішити те все разом, то вийде «цікава» розповідь про своє молоде життя: живемо «афігенно», «тусуємо» на «паті», «заливаємося» пивом з «дружба-нами», кажемо всім «піплам» «окей», ловимо «кайф», словом, «фільтруємо базар».

Так, можна розвивати і збагачувати себе за допомогою інших мов! Навіть потрібно! Але треба бути дуже обережними, бо з часом можемо збідніти і змаліти самі, і будуть у нас виходити отакі «розповіді». А йдеться все таки про мову, бо вона є образом нації, свідченням її культурного, морального і духовного розвитку.

І знову повертаємось до слів Івана Огієнка: «...*навчитися мови, і тим прищепити собі почуття національної єдності*». Якщо подивитися у «Сучасний словник іншомовних слів» (2006 р.) на визначення слова «нація», то прочитаємо, що це «форма історичної спільності людей, що об'єднані між собою спільною мовою, походженням, територією, психологією, культурою, ментальністю, побутом тощо». Найперше, як ми помітили, націю визначають через мову. Ми маємо бути об'єднані однією, правильною і живою українською мовою. На жаль, з наших вуст вона такою не лунає. Але якщо не на вустах, то хоча б в головах, або в душі має бути хоч трішечки гордості, самоповаги, національної свідомості та національного інстинкту. Адже саме «національний інстинкт велить чемному французові на ваше запитання англійською відповідати французькою. Інстинкт нагадує полякові, де б він не був, що він поляк», - підкреслює Євген Сверстюк. Але чимало політиків в Україні нехтує положенням у Конституції, що у нас є лише одна державна українська мова, і вводять в оману народ й самих себе, бо не потрібно їм гнатися за двома зайцями, змінювати закони і вводити двомовність, бо в один прекрасний момент можемо втратити все. Їм слід пам'ятати, що всі посадові особи — не тільки офіційне обличчя нашої держави, але й приклад для народу.

Професор Олександра Сербенська підкреслює, що «мова — це скарб, який треба здобувати, а не міняти». Рідною мовою маємо не лише говорити чи писати, але й читати. Та чомусь нинішньому поколінню письменників, яке творить літературу для молоді, важко усвідомити, що його обов'язок писати не лише заради розваг, а ще й з метою виховати добропорядність. Твори письменників, з яких можна було б багато для себе взяти, повинні бути насичені морально-національним духом, подавати приклад та змушувати нас думати. А наразі думати вони змушують лише над значеннями своїх авторських «неожаргонів» замість того, щоб висміювати всю цю дешевизну слів і пропагувати культурну особистість, тобто творити в людині високодуховного індивіда. На жаль, такі книги не часто побачиш на полицях навіть наших львівських книгарень.

Вагоме значення для популяризації української мови має і якісний переклад закордонних письменників. Однак у можновладців на це не вистачає коштів. Тому і прогинаються книжкові полиці під величезною кількістю російськомовних видань. Прикладом є львівські книгарні, де не так давно око кожного книгомана милували якісні і лише україномовні видання. Згодом комерціалізація та орієнтованість на масового споживача зробили своє — в усіх книгарнях та на ринках почала домінувати саме російськомовна книга. Так, я погоджуюсь з думкою, що всесвітньо визнані твори, якою мовою вони б не перекладалися, не спричиняють руйнації особистості. Але так звані творіння, що аж рясніють сленгом та жаргонізмом — це інша річ. Вони не здатні привернути увагу змістом, а тільки гарною формою, карбованим словом та мелодією ритму...

Молоді люди також черпають мовний бруд з російськомовних телепередач та фільмів, обираючи собі за ідеал героїв кримінального

світу, копіюють їхню поведінку і саму манеру розмови. Після трансляції фільму «Бригада», рейтинги якого аж зашкалювали, велика кількість молодих людей знали його на пам'ять та виписували «крилаті» фрази у записники. На наших екранах його трансливали вже тричі. Натомість український кінематограф залишається в тіні власної держави. Від початку незалежності в Україні зняли лише 418 фільмів. Де і які вони — знають одиниці. А щодо закордонних кінострічок чи мультимедіа і їх перекладу українською мовою, то трансливання цих проєктів телеканалами та показ у кінотеатрах популяризує не лише сам фільм, а й, власне, український переклад. Звичайно, не обходиться і без жаргонів, які привертають увагу та зацікавлюють саме молодь. Яскравий приклад цьому — перший український масовий трилер «Штольня». Погодьтеся, що це і є тим позитивом, початком змін, світлом вкінці ще довгого, але вже не безкінечного тунелю. Можливо завдяки цьому молоде покоління відійде від всяких «блатних наваротів», «абарзелства», «приколів», одним словом, всіх отих страшних «висловів» російсько-тюремного походження, які заволоділи вустами молоді, а тепер вже далеко не молодих людей на зламі ХХ — ХХІ століть.

Іван Франко говорив і писав справжньою живою українською мовою, що ми мусимо навчитися чути себе українцями. І, думаю, не лише відчувати українськість душею, але й почути її вухом. Ми маємо свою незалежну державу вже 16 років. Можливо, це і є той підлітковий вік, після якого починається усвідомлення власних помилок та спроби їх виправлення. Тож надія є! І скоро ми почнемо дорослішати, почнемо набиратися належної солідності, мудрості і гордості. Нарешті перестанемо харчуватися культурно-мовними відходами сусідніх держав і зрозуміємо, що справжні скарби заховані в кожному з нас. Заховані саме в нашій мові. Адже «в усьому є мова і все є в мові».

Світлана Лелик

Чуже зерно на рідний сіють грунт

Будь-яку державу творить нація. Вона ж починається з сім'ї. Сім'я народжується з вінчання, яке благословляє Церква. У такому ланцюзі перетворень всі ланки взаємопов'язані. Держава заявляє про себе світові тоді, коли має три основні складники: територію, націю, мову. Суспільство ставить собі за мету берегти ті чинники і всіляко примножувати. На жаль, мова в Україні давно вийшла з образу національного скарбу і стала предметом грішних обмовлянь. Трапилося так тому, що всі ті інстанції, які вибудовують Україну (людина, сім'я, школа, церква, суспільство) по-різному розцінюють дар мови. Людина вибирає для себе мовний код залежно від обставин, у яких живе. У сім'ї діти, зазвичай, наслідують мову батьків. Українське суспільство ділиться, як російська лялька «матрьошка», на національні меншини, російськомовних і тих, хто не зрікається рідної мови, «західних» і «східних». Хтось має стати вище від усіх приватних і нав'язаних інтересів. Сказати твердо: «Не вбивай того, що надбали для тебе

предки!» Саме церкві, як осередкові духовного виховання, належить ця роль. Проте суперечки у сфері релігії дозволяють лише ставити трикрапку перед і після ключового слова *мова*. Навіть, якщо йдеться про мову богослужінь...

Якою мовою повинен говорити настоятель української церкви незалежно від її конфесії і державних поглядів парафіян? «Священик, що промовляє в церкві не рідною мовою вірних, приносить їм найбільшу кривду, бо не промовляє до душ вірних і не буде їх». Так писав Іван Огієнко сімдесят років тому. Про актуальність фрази митрополита Іларіона доводиться говорити і сьогодні.

Священнослужителів не бракує в Україні. Навіть у часи комуністичного режиму церква діяла у підпіллі і славилася героїчними парохами. Священик — це богообрана людина, богопомазана. Це людина, яка проходить довгий і суворий етап навчання та формації, аби потім нести людям розуміння Божого Слова. Такими бачимо настоятелів церков у наш час. Та спадає на гадку видатний письменник Іван Нечуй-Левицький, батько якого був одним з перших священиків дев'ятнадцятого століття, що виголошував проповіді українською мовою. Сам Нечуй-Левицький навчався у духовній семінарії, тому добре знав про тодішній стан духовенства. Його повість «Старосвітські батюшки та матушки» починається таким епізодом: у селі Вільшаниця помер священик. Тільки-но відбувся похорон, як громада села обрала нового — сина померлого. Хоч хлопець ніколи не мав діла з богослов'ям, але був доброї і спокійної вдачі. Отже, давав надію, що менше коштуватимуть церковні обряди.

Відтоді церква помітно прогресувала. Аж перейшла межу єдності, наступила на основну мету — служіння Богові і людям, і стала прислухатися і придивлятися до державно-політичного дійства. Та ще й так, що Воїни Христа ледь не наслідують збройні сили. Мова йде про те, що на території нашої держави діє і активно розвивається церква чужої країни. Щоправда, вона називає себе Українською православною церквою. Щоб розрізнити справді українську і так звану «українську» церкву, до останньої додають означення УПЦ МП (церква Московського патріархату). Як на мене, цілком справедливо, оскільки підпорядковується вона московському патріархові Алексію II. Звісно, Україна славиться своєю доброзичливістю. Для росіян, які тут проживають, повинна функціонувати церква, як для поляків є Катедра, вірменів — Вірменський собор тощо. Але, коли «третій Рим», як називає себе Москва, підпорядкував Києво-Печерську та Почаївську лаври, стало зрозуміло, що московська церква є одним із чинників зрощення України. На святкування дев'ятисот п'ятдесятиріччя Києво-Печерської Лаври не приїхав жодний глава Православної Помісної церкви, даючи зрозуміти, що статус автономної не робить її духовно незалежною від Москви. Відтак, місцеве духовенство зробило ювілей суто московським.

Історія Києво-Печерської Лаври бере початок від преподобних Антонія і Феодосія, які жили під землею, щоб спастися від земних

гріхів. Тому паломники приходять сюди очищати свої душі. Хто володіє Лаврою, той володіє людськими душами. Ось чому Москва так щірко тримається за неї. Прочани, які відвідують архітектурну перлину Західної України — Почаївську Лавру, теж повертаються із гірким присмаком негостинного приймання. Причин для поганого настрою є досить: на вхідних дверях — список прізвищ греко-католиків, яких тут називають «ворогами православних»; намальоване дерево, відламана гілка якого символізує греко-католицьку церкву; російськомовні послушники, священики, семінаристи; антиукраїнська література у кіосках, яку не продають, якщо звертаєшся по-українськи; слово, яке з дивним неспокоєм злітає з уст ченців — «уніати». Сто десять років монастирем володіли монахи-василіяни, бо збудували його за свій кошт. Але російський імператор Ніколай II забрав монастир у 1832 році. За період першого прем'єрства В.Януковича Почаївську Лавру виключено з переліку пам'яток Кременецько-Почаївського історико-архітектурного заповідника і передано під протекцію Московського Патріархату. Із вдячністю не забарилися: під час президентських виборів біля каплички Матері Божої послушники Почаївської Лаври вивісили портрет Януковича, щоб люди, молячись, мимоволі зводили очі і на кандидата в президенти.

У Лаврі проводять ремонтні роботи, під час яких знищують цінність стародавніх стін. Чому не протидіємо, добре розуміючи, що не реставрувати наші пам'ятки хочуть представники російського духовенства? Слушно зауважив віце-ректор Львівської духовної семінарії Св.Шевчук, що «російський уряд перетворив Почаївську Лавру на свій форпост, на так званих засадах монастиря». Про це свідчить вишкіл послушників, які твердо і непохитно вірять, що мова, якою вони говорять, «это не русская мова, а старославянский язык», і греко-католики — не брати у Христі, а еретики й уніати. Це не просто погляди на релігію, а традиція, яку в Почаївській Лаврі творили дві сотні літ. Тепер намір повернути монастир українському духовенству викликав би серйозний конфлікт. А сутичок Україна не хоче... «Зросійщення українського народу триватиме доти, доки існуватиме на нашій землі Московський патріархат, доки богослужіння в його церквах відправлятимуться тією ж мовою, що й у Росії», — прокоментував ситуацію митрополит Філарет. Подібну думку висловлює Г.Могильницька у книзі «Літос»: «Десять років московське духівництво втокмачує в голови прихожан думку про «неблагодатність, «неканонічність», а, отже, меншовартісність української мови, дозволяючи собі навіть у друкованих органах такі пасажі: «хотите ли вы уничтожения языка, дарованного нам святыми учителями Мефодием и Кириллом, взамен на площадью рожденную, уличную украинскую речь?».

Прихильниками старовинних біблійних текстів є деякі видатні українські перекладачі. Не зачіпаючи нитку патріотизму, кажуть, що треба дбати про збереження «глибини духовної енергетики» богослужінь. Та уявімо собі: батьки привели до храму дитину. За свої чотири-пять-шість років вона чула лише ту мову, якою розмовляють

вдома. Дай, Боже, щоб це була українська. Що робити дитині у церкві, де відправлятиметься Літургія незрозумілою їй мовою? Уся, заздалегідь налаштована на молитву, увага розсіюється або на вловлювання знайомих звуків, або на всякі зовнішні подразники, як-от: скуйовджене волосся сусідського хлопчика, великі окуляри дідуса чи довга борода Миколая-Чудотворця. Тоді, не ремствуємо, що наші діти не ходять до церкви. Не досить зрозумілу мову богослужіння завжди можна перевести на свій лад. Такий приклад яскраво ілюструє І.Нечуй-Левицький у повісті «Не той став». Типова українська баба Палажка, йдучи по воду, веде з Богом бесіду: «Мья-ца-й-сина», йдучи стежкою, перемолось, і «Оченаш, оже еси...», і «око на небесі, око на землі...», і «ізбави нас од лукавого святого...». А прийду до криниці, то якраз домолюся до «Прийдімо поклонімося», та й стану на коліна коло криниці, та й кладу поклони на чотири угли». Це ще раз доводить правоту слів Івана Огієнка, що *«церква мусить пильно дбати, щоб дати своїм вірним переклад цілої Біблії на таку зразкову соборну літературну мову, щоб на ній мовно виховувався цілий народ»*.

У Західній Україні церков Московського патріархату небагато, але вони є. Навіть у столиці Галичини — місті Львові. «Західняки» щиро дивуються, коли у східних, центральних чи південних областях України, зайшовши до церкви, чують Святу Літургію російською мовою. Натомість у тих частинах України, мабуть, теж ніяковіють, коли доводиться чути українські богослужіння, та ще й інколи знайти Українську греко-католицьку церкву. Учні Львівської духовної семінарії, які щороку їздять на Схід і Південь, аби допомогти у Різдяних і Великодніх богослужіннях греко-католицьким священикам, запевняють, що отці привчають своїх парафіян до рідної мови і користуються у них великою повагою. Тоді чому такою популярною залишається УПЦ МП? Тут знову невдячну роль відведено часові. Адже сімдесят років цілком достатньо, аби Російська церква стала рідною тим людям, хто ще за руку з батьками приходив до неї. Завжди знайдеться супер-виправдання: забезпечуються права національних меншин. Але зла іронія напрошується, коли стає зрозуміло, що не для етнічного російського, а перш за все для *зросійщення* українського населення функціонує УПЦ МП. Це створює небезпеку для української сутності і єдності. Молода пара. Наречена зі Львова. Молодий з Вінниці. Вінчання в рідному місті молодого. Благословляв «батюшка» російською мовою. Вони й самі не знають чому, але, мабуть, так треба. Та й хіба їм зараз до того? Вони ж закохані. Такі непоодинокі випадки створення сім'ї дають зрозуміти, що й до основної ланки українського державотворення уже добралися чужинці...

Не від мовного чи географічного середовища залежить вибір священика щодо того, якою мовою повчати український народ. Кермом його тактики служать власні національні і патріотичні почуття. А навіть, якщо вони звільовуються через найвищу ідею — служінням людям, то виникає питання: служити — чи не означає це вмивати від усякого зовнішнього бруду, як обмив Ісус ноги апостолам на Тайній Вечері?

Пригадується притча про сіяча, з руки якого падало зерно на різні ґрунти, одне вродило, а інше — померло в зародку. Священик — це сіяч Божих Слів, а люди — ґрунт, що ті слова вбирає і розмножує або губить. Але якщо ґрунт родючий, а зерно — чужорідне, який же зберемо врожай на українській ниві?

Ісус Христос після Свого Вознесіння зіслав на апостолів Духа Святого і вони заговорили різними мовами — так пише Біблія. Таким чином Спаситель передбачив, що Його учні навчатимуть усі народи світу, отже, повинні знати мову кожного народу. Тому апостол Павло в одному з послань конкретно пише: «Як говорить хто чужою мовою, той не людям говорить, а Богові, бо ніхто його не розуміє... Але в Церкві волю п'ять слів зрозумілих сказати, аніж десять тисяч слів чужою мовою.» Істинний послідовник Апостола на землі Папа Іван Павло II, відвідавши Україну, звернувся до нашого народу українською мовою. Малюю в уяві образ старенького понтифіка, який в салоні літака працює над промовою із словником, і думаю, що нашим церковнослужителям є чому повчитися.

Мені якось теж трапилося спілкуватися з канадським священиком українського походження, якого запросили на посвячення монастиря. Отець з великим акцентом, але щиро по-українськи вимовляв кожне слово. Не викликає сумніву й те, що наша діаспора у різних країнах світу має українськомовних парохів. До прикладу порівняю ситуацію в інших країнах, де теж є різні нації, і вічним потоком пливуть туристи. Отже, Хорватія. Безліч людей з різних куточків світу приїжджають на відпочинок в цю екзотичну країну. Відправа в церкві відбувається виключно хорватською мовою. Зате знайшли оригінальний спосіб, щоб гості країни не відчували себе зайвими: Євангеліє і Діяння апостолів кожної неділі друкуються на стендах при вході в церкву англійською і німецькою мовами. У Центральному Соборі, що у Вірменії, під час великих свят різними мовами промовляють деякі церковні вислови. Це пояснюють тим, що вірменська церква прагне знайти спільну мову з іноземцями. А от у діаспорних церквах, наприклад, у Вірменському соборі у Львові проповідь священика звучить двома мовами: вірменською і російською. Це не зовсім справедливо щодо Львова, тим паче, що на вивісці при вході в Собор його назва викарбувана вірменською, *українською* та англійською.

Священик повинен говорити літературною мовою. Місцеві діалекти, говірки різних куточків України часто вливаються у мову настоятеля, якщо він живе серед своїх парафіян. Але треба пам'ятати, що він — шанована і впливова людина у своїй громаді, що він господар церкви — другого дому для християн, що він — найбільший духовний вчитель для дітей і молоді, що він — живий приклад, за яким підуть десятки. Священик повинен розуміти: доки у найвіддаленішому українському селі не говоритимуть правильно рідною мовою, доти ми не виліземо із ганебного тавра «хохли».

Іван Огієнко залишив ще й таку пораду священнослужителям: *«Кожний священик мусить дбати, щоб у його парафії конче працював*

«Гурток плекання рідної мови». На жаль, можна почути: «Не до того нам тепер!» — як підтвердження суспільної байдужості до моральних засад і всезагальної тривоги перед завтрашнім незабезпеченим днем. Є таке слово-константа, яке пояснює будь-який промах суспільства: криза. Саме економічна, політична чи яка-небудь інша суспільна криза диктує людям думку: «Ніколи думати про церкву, плекати мову, формувати почуття українського патріотизму! Турбуйся тим, як сплатити податки, купити нове авто, зробити євроремонт, поїхати на курорт». Священик також виходець із цього суспільства і, як людина сімейна, турбується про свою сім'ю, вирішує побутові проблеми, сприяючи навіть тому, щоб дружина займалася підприємництвом. Парох завжди матеріально залежав від своїх парафіян, а якщо тепер живе кожен «сам для себе», то священики, як вміють, так «викручуються». У великих містах таке «викручування» проявляється у міцній дружбі з впливовими політиками. Ось тут затирається Христова настанова: «Віддайте кесареві кесарево, а Богові Боже». Тому й наважився екс-спікер В.Литвин запрошувати в Україну московського патріарха Алексія II. В які церковні канони це вкладалося, відомо тільки їм двом.

Часто спостерігаю за тим, як люди вранці «забігають» до церкви «на хвилинку»: помандрував хтось з близьких за кордон, чи, не доведи, Боже, занедужав, а, може, хто з померлих приснився і попросив про молитву за спасіння душі. Поставили свічки, написали інтенції, перехрестились, звівши очі до ікони і попросивши, що кому треба, та й знову кинулись у вир щоденних турбот. І таким людям абсолютно все одно, якою мовою буде молитися священик, якої він конфесії і яких переконань. Про це думати ніколи. Допоки буде оте людське «ніколи», доти не зміниться священикове «все одно», а така гарячковаість-байдужість дуже комусь вигідна... Тільки не Україні, моїй рідній Батьківщині. Доки Україна молитиметься чужою мовою, доти не знатиме, чого просить у Всевишнього.

Юлія Роїк

Мова у молодіжному середовищі

«Вся молодь мусить добре усвідомити собі, що її найперший обов'язок перед своїм народом — навчитися соборної літературної мови й вимови, і тим прищепити собі почуття національної єдності» — так звучить одна з заповідей Івана Огієнка.

На жаль, проблема мовної культури серед молоді залишається актуальною й нині. Звідки ж таке недбайливе ставлення до рідної мови? Мабуть, одним з найважливіших чинників є середовище, у якому живуть молоді люди. Для того, щоб звузити масштабне поняття «молодь» звертаємо увагу на студентську спільноту.

Якщо людина навчається у вищому навчальному закладі, то вона повинна і поводитися, і говорити відповідно до свого статусу. Проте за межами університету студент не завжди дбає про культуру своєї мови, адже, спілкуючись з друзями, можна розслабитися, поговорити про пересічні речі простою мовою. Про таке побутове явище згадує у

своїй книжці «Як ми говоримо» Б.Антоненко-Давидович: «Хіба не доводилося інколи чути: «Чи не однаково, як я говорю? Вправно чи недолуго — то байдуже, аби лиш інші зрозуміли мене, що я хотів сказати» [1, с.122]. Ми намагаємося бути рівними зі своїм співрозмовником, який використовує у розмові слова жаргонного лексикону, тому і переходимо на його мову. Нам іноді видається, що така мова «без правил» є доречною, щоб у жодного з учасників розмови не виникало відчуття незручності.

Мабуть, саме у студентському середовищі, мовна картина є найрізноманітнішою і найдинамічнішою. Цікаво спостерігати за розмовами першокурсників; у кожного з них свій багаж слів подарований «районом», побутує серед них й діалект: різні регіони — різна мова. Наприклад, людина, яка виросла на Закарпатті, говорить дещо іншою українською, використовує у розмові слова характерні виключно для її місцевості. Навчитися новому завжди простіше, ніж відкоригувати звичне старе, тож таким студентам доводиться нелегко. Щоб подолати міжрегіональний «бар'єр спілкування», молоді люди повинні працювати над своєю мовою, студенти стежити за її нормативністю.

Сфера впливу оточення також відіграє важливу роль у формуванні мови. Йдеться не лише про навчальний заклад, а й про факультет. Разом із спеціальністю студент опановує й особливості мови, поповнює словниковий запас професіоналізмами, які згодом активно використовує у побутовому спілкуванні. Це — один з різновидів сленгу, який, як вважають лінгвісти, є стилем мови, що посідає місце заміника занадто формальній, офіційній мові. Сленг включає різні форми мови, за допомогою яких люди можуть ототожнювати себе з певними соціальними угрупованнями. Одним з важливих чинників у творенні сленгових конструкцій є спорідненість інтересів осіб, які формують різновид цього ненормативного утворення. Наприклад, студенти, які працюють з комп'ютерами, своєю сленговою мовою вирізняються з-поміж інших. Комп'ютерний жаргон навіть виражає якісь певні емоції, які присутні тільки у віртуальній мережі. У цьому колі найчастіше використовуються слова англomовного походження. Це викликано, насамперед, тим, що англійська є мовою комп'ютерних технологій. Тому не виключений можливий «конфлікт спілкування» зі студентом іншого факультету, який не оперує такою лексикою, для якого клавіші — це клавіші, а не «батони»... Сленг є одним з тих мовних різновидів, який прогресує найбільше. Власний сленг мають книголюби, газетярі, спортсмени. Отже, практично кожна група людей, яких об'єднують спільні інтереси, має свій особливий тип мовлення.

Продуктивному укоріненню сленгу в українській мові сприяє й чимало сучасних літературних творів, які популярні серед молоді. Деякі молоді люди уподібнюють свою мову до тієї, яку використовує у текстах улюблений письменник. Петро Білоус, говорячи про творчу індивідуальність письменника, зазначає: «Часом автори, зокрема, з нинішнього молодого покоління літераторів, вдаються до навмисного нагромадження вульгаризмів або жаргонізмів, чим прагнуть

підкреслити власну мовну «незакомплексованість» і продемонструвати особисту творчу розкутість» [5, с.12]. Можливо, саме таким чином автори прагнуть зблизитися зі своїм молодим читачем, намагаючись встановити контакт за допомогою «популярного слова». Але хто, як не люди пера повинні опікуватися культурою мови!

Літературна мова в усіх народів повинна відрізняється від народної, чи то радше розмовної, і потребує нашого постійного дбайливого догляду, культивування. На мою думку, у певних ситуаціях все ж доречнішим буде використання розмовної мови. Розповіді про те, як вчора порозважався на дискотеці простіше за допомогою специфічної лексики, адже в літературній мові не знайдеш відповідника таким словам як «тусуватися», «драйвові», «зависати»... У скарбниці мови є чимало близьких за значенням слів, але чи здатні вони передати емоційність вищезазначених? Лихо тільки, що такі «нові слова» не засиджуються на лаві запасних, а закріплюються в українській мові. Ще однією мовною проблемою є заміна деяких слів їх семантичними синонімами, які мають іноді абсурдний змістовий відтінок. Наприклад, доволі часто можна почути заміник слову «ходімо» на невідповідне — «помігрували».

Давно в нашій мові прижився також суржик. У своїй праці «Мова і нація» Василь Іванишин і Ярослав Радевич-Винницький зазначають: «Наївно вважати, що люди тільки розмовляють суржилом. Вони ним також і думають. А це призводить до інтелектуально-моральної аморфності, розмитості і невизначеності особистості, втрати нею не лише мовних, а й національних орієнтирів узагалі» [4, с.45]. Молоде втрачає контроль над ненормативною мовою і підсвідомо починає керувати процесом свого спілкування. Суржик так влився в нашу мову, що іноді навіть видає себе за одного з її різновидів. Найнебезпечнішим (бо прижився) для сучасного покоління є українсько-російський суржик, що є ненормативним поєднанням мов. Це спричинене багатолітнім негативним впливом держави-сусідки на Україну. На жаль, це явище прогресує у молодіжному середовищі, боротися з російсько-українським суржилом стає дедалі важче. Ми повинні подбати про утвердження своєї мови у суспільстві, можливо, навіть необхідні певні дії з боку влади. Пропозиція щодо збереження української мови прозвучала у виступі мовознавця Лариси Масенко у Верховній Раді України: «Безперечно, завдання наше складне, особливо щодо деколонізації наших великих міст, зокрема на Сході і Півдні, але воно абсолютно реальне. Є чимало народів, які виходили з подібної ситуації. Ті самі чехи, фіни, естонці... Ізраїль вирішив набагато складнішу проблему. Для цього потрібна лише продумана і ефективна мовна політика». Суржик все ж залишається своєрідною шкідливою звичкою, і для того, щоб її позбутися необхідно спершу усвідомити свою залежність від неї, і наполегливо з нею боротися утвердженням чистоти української мови.

Чимало наших студентів захоплюється масовою культурою західноєвропейських країн. Але не цей аспект повинен бути для них виз-

начальним. У зарубіжній молоді треба вчитися любові до своєї Вітчизни, мови, національної культури. Прислухаймося до Івана Франка, який ще сто років тому наголошував на цій проблемі: «Наш голосний, фразеологічний та в більшій частині нецирий, бо ділами не попертий патріотизм мусить уступити місце поважному, мовчазному, але глибоко відчутному народолюбству, що виявляє себе не словами, а працею» [12, с.406]. Ці слова актуальні й сьогодні. Правда, Україна не єдина з проблемою мовної культури. Є чимало країн, де у молодіжному середовищі кульгає слово. Проте тамтешня влада вживає радикальніші засоби у боротьбі з паразитами, що прижилися у державній мові. Влада Франції викоринює «американізми» за допомогою штрафів. Такий метод дає свої позитивні результати. Ініціатори цього законопроекту переконують, що англломовна лексика принижує гідність французької національної мови. Згідно з цим законом порушенням вважається навіть вживання слова іншомовного походження, якщо йому є французький відповідник. Порушник має сплатити штраф до 9 тисяч доларів США, інакше йому загрожує шість місяців ув'язнення. Оскільки особливий вплив на молодь мають саме медіа, то існує спеціальна Рада, яка контролює мову ЗМІ. Французький продукт повинен бути доміантним, адаптовані іноземні програми здебільшого також звучать французькою, за винятком навчальних передач. Щодо штрафних санкцій, то вони поширюються також і на представників влади. Публічні особи, як ніхто інший, повинні стежити за культурою мови. Молодь повинна мати приклад для наслідування, певний стимул. Французькі студенти користуються французьким сленгом, від цього мова не втрачає національного колориту, а просто стає дещо яскравішою, індивідуальнішою. Мабуть, молодіжна мова є необхідною, вона й виділяє нас з-поміж старшого покоління, тільки потрібно, щоб вона була все ж таки українською.

Нині вивчення іноземних мов стало для молоді життєвою необхідністю. Тож мої ровесники-поліглоти активно демонструють свої знання на публіку, лихо тільки, що деякі з них нахапалася того престижного говору не з мовних курсів. Переважно такі знання молодь черпає з телебачення: це ж «прикольно» у колі друзів кинути фразу з нового бестселера за участю Джонні Деппа. Та інтелігентна людина, яка знає багато мов таки повинна, насамперед, виявляти пошану до своєї рідної мови. Однак молоді українські поліглоти радше дбають про імідж (слово, що також непогано засвоїлося у молодіжному середовищі), а не про культуру мови. Кінематограф залишає свій слід у молодіжній мові; разом з новим кінохітом приходять новенькі слівця. Після кінотрилогії «Володар перстенів» невисоких людей стали мило називати «хобітами», а «редисок», тобто нехороших людей — «орками». Тих, хто носить окуляри часто називають Гаррі Поттером... Англійські, французькі, німецькі слова зайняли місця українських. Чому з уст молоді частіше чуємо «хелоу», а не «вітаю», а французьке «мерсі» заміною прекрасне наше «дякую»... Для повсякденного вжитку нам цілком достатньо слів з української скарбниці. Про це слід пам'ятати!

Сьогодні у літературної мови є чимало конкурентів, шкідників: сленг, арго, суржик, макаронізми, а ще у мовному меню з'явилася новинка — коктейль «Діалект плюс арго»... Молодь повинна набратися відваги, сили, терпіння й зайнятися фільтрацією своєї мови, дбати про культуру мовлення. «Тільки людина, котра постійно прагнути добре володіти мовою, поважає мову і якій не байдуже, яке враження від її мови має слухач, досягне високого рівня культури мовлення» [2, с.58], — вважає Надія Бабич. Проте важливо тут також не перегнути палицю. Мова повинна залишатися природною, надмірна правильність робить її рафірованою. А те, що українська мова поповнюється новими словами, ще раз підтверджує: мова — живий організм, який постійно розвивається. На мою думку, повністю очистити свою мову від сленгів, діалектів — неможливо, їхні «пікантні» нотки завжди супроводжуватимуть розмовну мову. Головне, щоб вони не псували української мелодійності, а тому «молодіжному хору» необхідно навчитися співати чисто і не фальшивити. «Мова повинна дихати, жити, мова — це організм, вона, як і ангел, має «тонке тіло» та метафізичний вимір. Мова — це щось таке незрозуміле, якась «музика сфер» (за Платоном), «гармонія космосу» (за Піфагором).

Соломія Пирожок

Чи урядовці і депутати в Україні захисники української мови?!

«Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України...». Так гласить десята стаття першого розділу Конституції України. Однак впродовж десяти років (Основний закон України ухвалений Верховною Радою у 1996 році) більшість урядовців не може засвоїти цю статтю. Хоча, здається, їх — «урядників» можна зрозуміти, адже вони українською мовою не оперують, відповідно — першого розділу Конституції прочитати не змогли! А може і змогли, адже на звинувачення щодо не знання української мови, урядники часто цитують, хоч не повністю, цю ж десятую статтю, де сказано, що в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської та інших мов національних меншин. А хто ж захистить українську мову? Можливо, ті ж урядники, яких ми обирали для захисту власних прав, а відповідно і мови? Чому не дотримуються мудрого постулату видатного ученого, дослідника, перекладача, державного та релігійного діяча Івана Огієнка — *«Урядники на державній та громадській службі повинні добре знати соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис?»*

На жаль, багато службовців найвищого рангу вважає головним для себе виступити проти «ущемителів великорусского языка». До національно-духовних інтересів українців їм зась. Яскравим прикладом антиукраїнства був скандал в Івано-Франківську, де місцевий голова російської громади заварив таку кашу, що скуштувати її прийшлося аж у Міністерстві закордонних справ України, куди із нотою

обурення звернулось Російське МЗС. Голова громади поскаржився на те, що Івано-Франківськ — місто, де регулярно порушуються права російськомовних громадян. Галасу було... Російські медія враз кинулися з'ясовувати в чому справа. Ті, що були не «дуже» об'єктивні, мало не оголосили війну Україні, а ті ж, хто вважав, що заради об'єктивності варто з'їздити до Івано-Франківська, були приємно вражені, адже, чи то навмисне для коментарів, чи то так випадково сталося, їм завжди траплялися урядники, які вільно володіють російською мовою і перехожі, які кажуть: «Да я уже пидисят лет в Франковське живу и ни какогo ущемления не чувствую», та книжкові магазини, у яких продавці з гордістю заявляють, що «у наших магазинах восимдесят процентов книг на русском»... В Івано-Франківську!? Словом, журналісти поїхали в «сталицу» задоволені, а по дорозі ті мудріші, напевне, розмірковували: «Що ж ті бідні хахли собі думають? Повибирали урядників, які мало того, що не дбають про функціонування української мови у державі, а ще й самі її не знають». Інші журналісти із жахом здригалися, хрестилися і казали: «Боже храни Россию», а через кілька секунд «И Путина тоже!». Тому, що той самий Путін у себе «дома», в Росії, такого ніколи не дозволить, щоби в Думі хтось верещав з-за трибуни українською: «Поверніть нам наші права!».

Річ не лише в тому, що часто урядники в Україні не зовсім добре знають соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис. Їх поведінка надто небезпечна, бо вони ігнорують державну мову! Ті ж урядники, які галасують, що стоять на захисті прав і свобод українських виборців, взагалі хочуть знищити українську мову. І яскравим доказом цього, є ухвали обласних рад у Луганську, Дніпропетровську, Запоріжжі, Харкові, Сімферополі, Донецьку про надання російській мові статусу регіональної. Це, мабуть, тісно пов'язано із славнозвісною спробою не менш славнозвісного «професора» стати президентом. І тут можна сперечатися, що гірше: чи його обіцянки, «повитирати ноги» об десятку статтю і надати статус російській мові як другій державній, чи впровадження у найвищих колах влади тюремних «разкладів», а чисту українську мову замінити на ту ж тюремну «феню». Про яку державну мову в цьому випадку могла би іти річ, коли б урядники, починаючи з найнищих щаблів влади, брали собі за приклад вельмишановного «професора».

У суспільстві мусують думки два великі табори: «за» та «проти» того, щоб «розкручувати» проблему мови, як серед загалу, так і серед чиновників. Позитивна теза — одна держава, одна мова, одні інтереси. Той урядовець, який поважає, спілкується, розвиває мову українського народу, і є справжнім його слугою. Друга позиція виникла через специфічну ситуацію, яку створювали недруги українців, тобто викорінення української мови, тотальне російщення і ніби нічого дивного немає, що урядовці, які, переважно, були виховані за комуністичної тоталітарної системи, нині не володіють українською мовою. Дехто каже, аби цей урядовець працював заради українського народу, держави, відстоював їхні інтереси і був їм відданий, а мова, мов-

ляв, це вже другорядне. І саме таких урядовців і чиновників у нас, на щастя, ще трохи є. Тоді до чого тут мова взагалі? Мова — величезна морально-психологічна сила, що спонукає людей рухатися до однієї мети, утверджує віру в одну ідею, надихає працювати на благо Української держави! Мова — це потужний стимулятор таких людських цінностей, як честь, гідність, повага, відданість нації і державі. Мова — це те, що стирає поділ України на Захід і Схід, а у чиновників розподіл інтересів і поглядів на західні чи східні. Іван Огієнко вважав, що рідна мова — то найголовніший засіб існування народу, як окремої нації. Тому варто замислитись кожному над силою мови! Можливо, вона єдина може врятувати нашу державу, яка в паніці не знає, в який бік рухатись, куди приткнутись.

Іван Огієнко також наголошував, що «дбати всіма можливими силами про якнайкращий розвиток мови — це найголовніший обов'язок кожної держави...». Відповідно — кожного державного службовця. На мою думку, зараз в Україні є й такі політики, які, спілкуючись чужою мовою, можуть, а головне — хочуть зробити більше для своєї нееньки України, ніж ті урядники, що спілкуються українською мовою, але зневажливо ставляться до пересічних українців, погрузили у хабарах та корупції. В Естонії, Латвії чи Литві, наприклад, службовців не ЗАСТАВЛЯЮТЬ, а ПРОСЯТЬ спілкуватися державною мовою. Вони... нею говорять, вчать і пропагують, бо, в іншому разі не займали б будь-якої урядової чи громадської посади.

В Україні ж чимало депутатів різних рівнів, для яких все українське — чуже. Мені страшно не за таких депутатів, а за людей, що обрали їх для захисту власних і державних інтересів, в тому числі і української мови.

Роман Шмідт

Отже, українська мова для українців — як будь-яка інша мова для іншого народу — це матеріалізована свідомість, утвердження найважливішого морально-психологічного явища — україноцентризму. Україноцентризм — це така світоглядна, морально-психологічна, політико-ідеологічна система духовних координат, у центрі якої перебуває Україна. Націоналістичні засади україно-центризму органічно влітаються у вселюдські гуманістичні принципи розвитку світу, збереження розмаїття мов, культур, звичаїв, традицій.

Звернімося до Тараса Шевченка, вдумаймося, до серця пригорімо, через серце і душу перепустімо високий зміст його одухотвореної мислі:

Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого.
А серце б'ється — ожива,
Як їх почує!.. Знать од Бога
І голос той і ті слова
Ідуть меж люди!

У тому, що кожен народ наділений своєю мовою, була якась вища доцільність, якої ми досі ще не вміємо збагнути, а інтернаціоналісти-

космополіти заперечують, бо для них головне, — стверджує Павло Загребельний, — суцільна заінтегрованість світу, щоб світ був, як піщаний кар'єр, що його може грабувати будь-хто. Але феномен природної мови полягає перш за все в тому, що зберігає творчий дух народу, є скарбівником його пам'яті, носієм любові, високої моралі і духовності.

Глибоке усвідомлення в усіх державних, політичних, громадських структурах духовної вартості українського Слова в Україні, поза всякими сумнівами, поліпшить політико-психологічний клімат у суспільстві. «Національна свідомість + національна мова» — ця духовна формула має трансцендентний зміст, деформація цього укладу спричиняє національне виродження, культурний, моральний, економічний занепад [11, с.14]. Отже, жодне суспільство, на якому б рівні розвитку воно не перебувало, не може існувати без мови. Це стосується всіх народів, усіх шарів і прошарків суспільства і кожної окремої людини — носія національної сутності.

Надзвичайно великими можливостями володіють засоби масової інформації для створення такого мотиваційного інформаційного середовища, яке б культивувало в людині і суспільстві морально-психологічну потребу опанувати українську мову, сприяти її повнокровному функціонуванню, а також утверджувало порозуміння між людьми, громадську злагоду в Україні, толерантність існування національних культур.

Список використаних джерел:

1. *Антоненко-Давидович Б.* Як ми говоримо. — К., 1991.
2. *Бабич Н.* Практична стилістика і культура української мови. — Львів, 2003.
3. *Загітко А.* Слово у душі — душа у слові. Розповіді за сторінками авторської програми «Мова рідна, слово рідне...» (1989-1996 рр.). — Донецьк, 1997.
4. *Іванишин В., Радевич-Винницький Я.* Мова і нація. — Дрогобич, 1994.
5. Цит. за: *Кондратюк О.* Молодіжний сленг як мовне явище // Часопис «І». — 2005. — №38.
6. *Курдюк М.* Наша рідна солов'їна мова // Українська думка. — 2001. — 2 серп.
7. *Масенко Л.* Державна мова в соціокультурному контексті // Розбудова держави. — 2001. — №1-6.
8. *Огієнко І.* Наука про рідномовні обов'язки. — Львів, 2001.
9. *Свідзинський А.* Самоорганізація і культура. — К., 1999.
10. *Сербенська О., Волощак М.* Актуальне інтерв'ю з мовознавцем. — К., 2001.
11. *Федик О.* Мова як духовний адекват світу (дійсності). — Львів, 2000.
12. *Франко І.* Одвертий лист до галицької української молодіжі // Збір. творів: У 50 т. — К., 1986. — Т. 45.

Difficult political processes of revival, the statement of the Ukrainian language in Ukraine, as state are intelligent. Had been characterized Ivan's Ogienko work «The Science about native language obligations».

Key words and word-combinations: the native language, culture, spirituality, the nation, a literary language, patriotism, national consciousness, a state policy.

Отримано: 15.05.2007 р.